

ФИЛОЛОГЪТ ХРИСТО ПОПСТОИЛОВ (1879 – 1908)

Наделина ИВОВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: nadelina_ivova@abv.bg

HRISTO POPSTOILOV THE PHILOLOGIST (1879 – 1908)

Nadelina IVOVA

South-West University „Neofit Rilski“

E-mail: nadelina_ivova@abv.bg

ABSTRACT: Hristo Popstoilov is mainly known as a Bulgarian folklorist and ethnographer, but not all of his Philological works are well-known. The author's main purpose in writing this article is to represent his general linguistic writings and to accentuate the philological value they have today. Popstoilov's studies cited here are found in different periodical editions. They are divided in four general groups, depending on the linguistic field they are concerned with. The first group contains some critical reviews on textbooks used in Bulgarian Secondary and High Schools. In the second group there are two publications representing his contributions to the Bulgarian lexicology and to the studies on the Bulgarian onomatopoeia. One of these publications is an index of the proper names – male, female, micro and macro toponymy. The third group contains Popstoilov's studies which are of great importance in the science of dialects. In these monographs Hristo Popstoilov describes the specifics of the dialect of his home place. The last part of the present article shows a short description of the text of his thesis. It was defended in 1907 in Vienna. The object of Popstoilov's observation is the Bulgarian folk riddles. The scientist analyzed the structure, elements and stylistic devices in these short forms in the Bulgarian folklore and represented his own riddle classification using their answers as a base.

KEYWORDS: Hristo Popstoilov, folklorist, philologist, Bulgarian folklore, riddles, philological works.

Както повечето млади учени от първите следосвобожденски поколения, така и Христо Попстоилов (15.08.1879 – 06.05.1908 г.) се отличава с широтата на научноизследователските си интереси. Досега са му приписвани, в по-голяма или в по-малка степен, заслуги в областта на фолклора, етнографията, а филологическите му разработки са проучени и цитирани от малцина. Сътрудник на няколко периодични списания, той се превръща в един от 27-те български студенти на Ватрослав Ягич, с чиято помощ и умело ръководство успява да получи званието „доктор по философия“ на Виенския научен семинар (Поп Стоилов, 1914, с. 10–11; срв. Мурдаров, 1988, с. 330–340). Едва на 28-годишна възраст оставя зад себе си десетки публикации, няколко рецензии и дисертационен труд върху класификацията и стилистичните особености на българската народна гатанка¹ и единствено ранната смърт не позволява разгръщането на академичния му потенциал нататък.

Настоящият текст проследява предимно тези от изследванията на Христо Попстоилов, в които той изразява своите езиковедски и литературоведски интереси. Това са статии, студии и рецензии от различни периодични издания, в които той демонстрира завидни филологически знания. Текстът представя накратко съдържанието им, като поставя акцент върху приносните моменти в тях. Презентацията на разработките е направена тематично, като в отделни групи са обособени рецензиите му, изследванията с принос към българската лексикология и ономастика и студиите му с принос към българската диалектология. На последно място е представено накратко съдържанието на дисертационния труд на Христо Попстоилов, който засвидетелства неговия интерес и към стилистиката на фолклорния текст.

Основни биографични данни за Христо Попстоилов черпим от бележките на Антон Попстоилов (1914), приложени непосредствено преди публикацията на докторския му труд. Оттук научаваме, че Христо е четвърти син и седмо, последно дете на Стоил Ников, свещеник, и Цвета Никова. Роден е на голям църковен празник (15 август) през 1879 г. в с. Лешко, което тогава се намира в територията на Османската империя. Първоначално учи в училището в

¹ Запазила съм оригиналния правопис както в заглавията, така и в директните цитати от разработките на Христо Попстоилов.

родното си село². Завършва четвърто отделение (1892) и първи клас (1893) в Горна Джумая. Антон Попстоилов (1914) свидетелства, че е бил отличен ученик: „отличенъ, само по краснописъ има оцѣнка „много добъръ“ (Поп Стоилов, 1914, с. 9). Нищетата, в която живее семейството му, е причина да започне работа като учител в с. Бучино (Горноджумайско) още на 14-годишна възраст. Тук започва да събира и първите си фолклорни творби.

По настояване на брат си през 1895 г. Христо се записва в Софийската мъжка гимназия и остава да живее в София, където достъпът до библиотеката на неговия по-голям брат засилва любовта му към фолклора и филологията: „В София на Христо оставихъ по-голямата си частъ отъ библиотеката, прѣдимно съ фолклорни сборки и студии по езиковеднието. Той страстно чете и се влюбва във фолклора.“ (Поп Стоилов, 1914, с. 10). Младежът завършва всички класове в класическия отдел на гимназията и през 1901 г. държи и зрелостен изпит (Поп Стоилов, 1914, с. 10). По това време, по данни на Антон Попстоилов, по-малкият му брат публикува своите първи текстове, обвързани със състоянието на училищата в с. Бучино и в с. Лешко (Поп Стоилов, 1899г), със състоянието на говора в родното му село (Поп Стоилов, 1899а, 1899б, 1899в), с етнографията (Поп Стоилов, 1899д) и фолклора.

След завършването на класическия отдел на Софийската мъжка гимназия се записва в Софийското висше училище в специалността „Славянска филология“. Негови ментори и научни ръководители стават Любомир Милетич, Беньо Цонев, Иван Шишманов и Александър Теодоров-Балан. Занимава се със славистични проучвания, с фолклор и с изучаването на езици: „Запознатъ съ всички славянски езици, френски, нѣмски, италиански и английски и ползувайки се отъ литературитѣ имъ, почерпилъ голѣми познания по фолклора и славистиката.“ (Поп Стоилов, 1914, с. 11). По време на студентството си Христо Попстоилов сътрудничи на няколко периодични издания, сред които списание „Българска сбирка“ (1894–1915) (вж. напр. Поп Стоилов, 1903), „Сборник за народни умотворения и народопис“ (вж. Поп Стоилов, 1904), където не само публикува свои изследвания и рецензии, но и превежда художествена литература (Горки, 1904).

През учебната 1904–1905 г. е предложен пред Министерство на народното просвещение за стипендия „въ странство“ и заминава на специализация по славянска филология във Виена, където „му се удава случай да положи докторския си изпитъ при чутния професоръ В. Ягичъ“ (Поп Стоилов, 1914, с. 12). Това се случва през ноември 1907 г., след двегодишен усилен труд и отдаденост. През март 1908 г. е назначен за учител по немски език в Пловдивската мъжка гимназия. По това време здравословното му състояние се влошава и на 6 май в 8.35 ч. умира, неуспял да дочака срещата с брат си Антон.

Първият дял от неговите публикации с филологическа насоченост обхваща рецензиите, в които, освен критични бележки към авторите, той очертава своите възгледи за правописните реформи, за някои синтактични въпроси, за учебната литература и за нуждите на българската просвета.

В „Българска сбирка“ през 1903 г. публикува рецензия върху „Главните правописни правила на българското правописание“ от Никола В. Максимов.³ (Поп Стоилов, 1903, с. 396–398). Тук наред с критиките, които отправя към автора на правилата, младият рецензент излага своето отношение за работата на сформиранията през 1892 г. Филологическа комисия, чиято основна задача е да създаде общ проект за правопис, ревизирайки правописа на проф. Марин Дринов. Със солидни аргументи защитава мнението си, че правописният въпрос се нуждае от своя история, която да проследява основните правописни реформи в хронология (Поп Стоилов, 1903, с. 396). Строго осъжда липсата на използвана литература у някои автори: „Впрочемъ той се е възползувалъ отъ статията на г. Цонева (...) обаче не поменва нито думица за това, а това не го прѣпоръчва за сериозенъ книжовникъ.“ (Поп Стоилов, 1903, с. 396).

В тази рецензия той се спира подробно на употребата на графемите **ѣ** и **ж** и отбелязва грешките при смесването им. Обвинява за подобна нерегламентирана употреба Министерството

² Текстът е вдъхновен от посещенията ми още като дете на родния дом на Антон и Христо Попстоилови, както и от разходките ми до килийното училище до църквата „Св. Архангел Михаил“ в с. Долно Лешко, от което днес е останала една полуразрушена сграда.

³ Главните правописни правила на българското правописание, придружени със съответните речници от думи, които се пишат с **ѣ** и **ж**. Наредилъ Никола В. Максимовъ Пловдивъ, 1902, 53 стр.

на просвещението: „подобни форми не е обозначило министерството какъ да пишемъ“ (Постоилов, 1903, с. 397). Коментира открити от него правописни противоречия, част от които засягат и речниковите единици в приложените примери в рецензираното от него изследване от вида на: *рЕдъ*, *глЕдъ* и *разрЯдъ*, *погЛЯдъ* и др. Произнася се по въпроса за смесената употребата на графемите **ъ** и **ь** и я обявява за незначителна: „Не е бозна каква грѣшка, ако пишемъ брѣмбарѣ по аналогия на дѣйни имена съ окончание **-арь**“ (Поп Стоилов, 1903, с. 398) и пр.

В рецензията на „Главните правописни правила...“ е изключително прецизен в анализа не просто на методичните, теоретичните и онагледяващите моменти на помагалото, но и на структурата на текста. Освен това следи за непоследователност и липса на логическа свързаност. Одобрява единствено дела за употребата на препинателните знакове, като твърди, че пунктуацията е изключително важна част от **правописанието**, макар „поставѣнето на „пунктуационни знакове да зависи главно отъ субективния похватъ на всѣки индивидъ“ (Поп Стоилов, 1903, с. 397). От препратките, които прави, проличава не само изключителната му библиографска осведоменост, но познаването в дълбочина на основните трудове по въпроса, като например критичните бележки на Беньо Цонев към „Упѣтване за общо правописание“, издадено от Министерството на народното просвещение през 1899 г.⁴ Анализира стила на написаното, печатните грешки, позволява си да коментира дори високата стойност на труда и препоръчва да бъде намалена заради „*нуждающитѣ се отъ подобно пособие*“ (Поп Стоилов, 1903, с. 398).

Една от последните му рецензии е върху „Синтаксисъ на българския езикъ за III и IV класъ. Съставителъ М. Ивановъ. Пловдивъ, 1901“. Тук също проличава отношението на Христо Попстоилов към плагиатството: „По мое мнѣние, самъ Ивановъ бѣше длѣженъ да ни каже, кое отъ двѣ черти.“ (Поп Стоилов, 1906, с. 463), както и към някои остарели идеи в учебникарската литература: „*господствуватъ въ нашитѣ учебници*“ „*застарѣли теоретични нагледѣ*“ (Поп Стоилов, 1903, с. 463).

Рецензията е съпътствана със сравнение на пасажи от учебника на М. Иванов и от този на Франц Керн, анализиращ синтаксиса на немския език. Попстоилов успоредява двата текста, подреждайки вляво текста на М. Иванов, а отдясно този на Франц Керн, като основната му цел е да докаже заимстването. Съпоставката му позволява да заключи накрая безпристрастно: „*Но общо взето, (...) обликътъ на Ивановия синтаксис е речи досущъ тѣждественъ на Керновия „Grundriss*“ (Поп Стоилов, 1906, с. 463). Критикува автора, че в опита си да сближи българския и немския синтаксис е „*счелъ за лишно да говори за „инструментални изречения, плеоназми Pleonasmus, както и за родителния надежъ*“ (Поп Стоилов, 1906, с. 462). Рецензентът анализира синтактичната служба на глагола *съм*, а след цитираните за съпоставка пасажи прилага свои коментари и забележки относно съществителните и прилагателните имена като части на речта и на изречението (с. 460). Разбира се, подчертава и достойнствата на учебника. Според него главната заслуга на М. Иванов се състои в оригиналните примери от българския език (Поп Стоилов, 1906, с. 462). Оригинален, според рецензента, е проявена и по отношение на някои собствени дефиниции, в корекциите на отделни Кернови твърдения, както и при оспорването на други.

С някои свои изследвания, публикувани в периодичните издания, на които сътрудничи, Христо Попстоилов заявява своя принос и към обогатяване на данните за лексикалното богатство на българския език, като обнародва *провинциализми* от говора на родния си край и *собствени имена*, употребявани там с различна честотност. Следващите му две изследвания имат не само значение за българската лексикология и ономастика, но притежават ценни за българската диалектология и фонетика данни.

В началото на първото от тях – „Скромень приносъ къмъ българската терминология“ (1900а) той заявява, че допълва изследването на Д. Матов и А. Тошев (1889) за т. нар. **провинциализми**. Това са названия на растения, животни, насекоми, риби, които се откриват в народните говори и които биха могли да заместят използваните в „*учената*“ литература латински названия (Поп Стоилов, 1900а, с. 3, срв. Матов и Тошев, 1889, с. 275). Тази разработка на Христо Попстоилов обхваща 72 провинциализма, които той изнамира из бележниците и ръкописите си. В продължението ѝ в брой 31 на „Вѣсти“, изследователят прави няколко

⁴ Вж. „Училищень прегледъ“, г. VI, кн. VII и VIII, с. 650–665.

корекции върху названия от *Горно-Джумайско*, цитирани от Д. Матов и А. Тошев, които, според него, „не са добръ и точно прѣдадени откъмъ фонетична и акцентна страна.“ (Поп Стоилов, 1900а, с. 3).

След въведението терминологът Попстоилов структурира събрания материал от названия по следния начин: *номер - провинциализъм - название в книжовния език*. Контекстът им на употреба обикновено е „*повѣрие, плодъ на народната фантазия*“ (Поп Стоилов, 1900а, с. 3) и се прилага накрая под съответстващия му номер. Така например под номер 9 откриваме следната информация:

9. какара́ска – сврака

По-нататък:

9. 2) Катó крѣкне какара́ска прет кащи к’ел да до́де гос. Ко́и ја види ка́же ѝ „Ако је до́бер оште еднаш крѣкни...“ (Поп Стоилов, 1900а, с. 3)

Като резултат от тенденцията да се избягват чуждиците и въобще чуждото влияние върху българския език, се появява и друга статия на Христо Поп Стоилов (1900б) с приноси за българската ономастика моменти. Статията е озаглавена „Кратка езиково-сравнителна браница отъ собствени имена“, отпечатана по страниците на цариградския вестник „Вѣсти“ (1900, г. X). Основен вдъхновител е Александър Теодоров-Балан (1899, с. 663–667) със своя текст „Термини. – Потекло на думи. - Изрази.“ и с призива: „(...) *ние имаме голѣма нужда отъ добри и свои термини, отъ правилни и хубави домашни изрази*“ (Теодоров-Балан, 1899, с. 663 – 664).

В своята **браница** Христо Попстоилов прави опит да опише и представи в азбучен ред „*почти всичкитѣ собствени сжществителни, па и на нѣкои прилагателни, производни отъ тѣхъ*“ (Поп Стоилов, 1900б, с. 3). Използва материали за горноджумайското наречие от различни сборници, чиито съставител е неговият брат. Целта му е да обогати материала за български речник, от една страна, и да насърчи учителите по градове и села да събират пословици, гатанки, клетви и баяния, топоними, провинциализми, за да отразят особеностите по „*етнографията на мѣстния говоръ*“. Собствените имена той разделя на три групи, като третата съдържа шест части. Първата група съдържа над **седемдесет** мъжки имена. Имената са записани прецизно фонетично, а след пълната форма на всяко от тях Попстоилов посочва кратки форми и фонетични варианти, източник, номер на том/книга/брой и номер на страница:

Атанас (Ташко, Тасе), СПСп.⁵, XLVI, 681, iv.XLVIII. 989. (цит. по Поп Стоилов, 1900б, с. 3)

Иован (Иованчо, Г’оте) СПСп, XLVII (цит. по Поп Стоилов, 1900б, с. 3). 989; Ст.⁶ I.14

Вторият дял от събраните собствени имена е публикуван в брой 31 на „Вѣсти“ (Поп Стоилов, 1900в) и съдържа над **петдесет** женски имена с различна честотност в Горноджумайско. Сред тях се откриват и имена с чужд произход – *Лефтерина*, *Латина*, двуелементни собствени имена с втора част, означаваща произход – *Рада Солумка* (Поп Стоилов, 1900в, с. 3).

Третият дял също е обнародван тук, като е означен като „*Мѣстни названия*“. Той съдържа **хидроними** – Дрим, Речуца, Сава; **двусъставни хидроними** с втора част „**море**“ – Цржно поле; **двусъставни микро- и макротопоними** с втора част „**земѣ**“ и „**поле**“ – Арапска земѣ, Кара-Влашка земѣ, Косово поле, Шопорланско поле и др. (Поп Стоилов, 1900в, с. 3); **селищни** названия на **села** и **градове** – села: Бóбошево, Кру́пник, Крушумлѣа и др.; градове: Видим, Дуката (града), Будим и др. Названията в този трети дял са около седемдесет, което означава, че със своята браница Христо Попстоилов улеснява по-нататъшните ономастични изследвания, събирайки само в една статия над 120 собствени имена с пълна библиографска справка за първоизточника, от който са почерпани.

Още с първите си публикации по страниците на вестник „Вѣсти“ (1890 – 1912) Христо Попстоилов демонстрира интерес към говора на родното си село и се заема с описанието му на различни езикови нива. „Кратки бѣлжки по фонетиката на Горно-Джумайския говоръ“ (Поп Стоилов, 1899а, с. 2–3; Поп Стоилов, 1899б, с. 2–3) се появява в два броя от деветата годишнина

⁵ СПСп. е съкращение, използвано от Хр. Попстоилов, за да означава като източник Периодическото списание на Българското книжовно дружество в София.

⁶ Ст. е съкращение, използвано от Хр. Попстоилов, за да означава като източник *Сборник от български народни умотворения*, част I и II, съставител А. Попстоилов.

на вестника, а по-късно авторът публикува и изследване, разглеждащо суперсегментните му особености – „Акцентовката на Горно-Джумайския говор“ (Поп Стоилов, 1899в). В периода на своето студентство младият изследовател успява да обогати с повече емпирични данни тези изследвания, като в резултат на това се появяват двете му студии – „Горно-Джумайски говор. Звукове, форми и образци“ (Поп Стоилов, 1904, с. 1–33), публикувана в кн. XX на Сборника за народни умотворения и народопис, и „Ударението на Горно-Джумайския говор. Принос към българската акцентология“ (Поп Стоилов, 1905, 183–216).

В „Горно-Джумайски говор“ Хр. Попстоилов анализира фонетичната система, както и основните морфологични и словообразователни особености на всички части на речта в говора на с. Лешко, който възприема като репрезентативен за Благоевградско. В „Ударението...“ отчита основните суперсегментни особености на говора при анализа на предимно едносрични и многосрични именни форми, обособявайки отделни акцентни типове и важни акцентни особености при съществителните имена по граматичен род (Поп Стоилов, 1905, с. 187, с.189–190). Няма да се спирам по-детайлно на тези два труда, тъй като те вече са представени с най-главните си приносни моменти в книгата на Антони Стоилов „Благоевградският говор“ (Стоилов, 2013: 297–304). В нея данните и изводите, приведени от Попстоилов преди повече от сто години, са използвани в изключително полезна съпоставка с днешното състояние на говора за отчитане на протеклите в него промени. Подобна съпоставка само доказва адекватността и ценността на тези две изследвания, като същевременно подчертава и езиковедския усет на тогавашния изследовател.

Безспорно най-голямото достижение на Христо Попстоилов е обявяването му за „доктор по философия“ след разработването и защитата на докторски труд във Виена. По първоначалния си замисъл това изследване щяло да се окаже изключително трудоемко и продължително във времето, далеч надвишаващо периода на отпуснатата от Министерството на просвещението стипендия. Работното заглавие на труда е препоръчано на В. Ягич – „Произходъ, развой и разпространение на гатанките въ европейските народи“ (Поп Стоилов, 1914, с. 13). Прецизната работа, прекомерната отдаденост и самокритичността на Христо Попстоилов са причините той да не забележи влошаването на здравето си. Предвид приближаващия краен срок на стипендиантството му, съвсем логично е сведението на брат му: „(...) скоро привършива дисертацията си въ съкратен видъ и я пръдава въ университета“ (Поп Стоилов, 1914, с. 13). По този начин като обект на наблюдения в нея остават само българските народни гатанки.⁷ През ноември 1907 г. се състои и докторският му изпит пред Ватрослав Ягич. Текстът на дисертационния труд е публикуван 6 години след смъртта му – през 1914 г. Оригиналът е на немски език. Антон Попстоилов⁸ прави буквален превод (Поп Стоилов, 1914, с. 14), допълва го с пропуснати от брат му фолклорни форми и го публикува по страниците на *Сборника за народни умотворения и народопис* (кн. XXX, с. 19 – 146).

В „Класификация и стилистични обяснения на българските народни гатанки“ Христо Попстоилов включва около 2392 български народни гатанки, разпределени в 17 тематични групи и обвързани с общо 378 мотива. В предговора на А. Попстоилов към труда е отбелязано, че това са 890 варианта и 1125 версии (Поп Стоилов, 1914, с. 15–16). От тези уточнения на брата на младия изследовател става ясно, че Христо е имал в записките си около 10 хил. гатанки, събрани не само от български сборници⁹ с народна поезия, но и от други европейски сборници. Христо

⁷ В предговора към труда си Христо Попстоилов съобщава за намерението си да публикува по-късно монография със заглавие „Европейските народни гатанки, тѣкниятъ произходъ, развой и разпространение“ (Поп Стоилов, 1914, с. 19), но поради ранната си смърт през 1908 г. тази идея не се реализира.

⁸ В предварителните бележки той уточнява, че ръкописа на текста е намерил в книжата на брат си и че „не е черновка, а първа чистовка“ с тук-там някои поправки с молив (Поп Стоилов, 1914, с. 14).

⁹ Изключително полезна за изследванията в областта е библиографската справка за използваните от Христо Попстоилов сборници, която неговият брат публикува в предварителните бележки към текста (Поп Стоилов, 1914, с. 15–16).

сам изрежда в „Предговоръ“ (1914) езиците, които е проучвал: всички славянски езици, литовски, новогръцки, френски, немски, италиански и румънски.

Текстът на дисертацията на Хр. Попстоилов е разделен на две части. Изключително прецизно той обособява отделните секции в първата част на текста, която е и с по-висока филологическа стойност. В нея изяснява жанрово гатанката, определя структурата ѝ, анализира детайлно трите ѝ основни компонента, заедно с тропите и фигурите, които се употребяват в рамките на гатанковия текст.

Опитва се да открие отговор на въпроса за генезиса на гатанката като кратка фолклорна форма, дава някои уточнения в дефиницията за гатанка, като изследва пораждащия я механизъм, формата и структурата ѝ. За вариативността на народната поезия казва: „...като умратъ поетитъ отъ една епоха, тѣхнитъ произведения се заематъ отъ идното поколѣние. Новитъ народни поети (...) влагатъ свои възгледи, черпени отъ живота на народа.“ (Поп Стоилов, 1914, с. 21–22). Отрича общия произход на събраните от няколко народа и анализирани от него гатанки: „95% отъ тѣзи народни умотворения изглежда, че са самостоятелни произведения на единъ народъ.“ (Поп Стоилов, 1914, с. 21). Само 5 % от българските намират свои тематични съответствия у фолклора на някой съседен балкански народ и са плод на взаимно влияние и сходни психологически и психолингвистични процеси. Вероятно това е и една от причините да се откаже от сравнителната част в дисертацията си.

Гатанките за Хр. Попстоилов отразяват народопсихологията, тъй като индивидите, които ги създават, произлизат от широките народни маси. Функцията им е да забавляват, да носят „естетическа наслада“. Твърди, че гатанките имат стойност за литературния историк дотолкова, доколкото той би искал да проследи развитието на литературата у един народ, преливането на сюжети и пр.

Стойността на гатанките за езиковеда, според него, се състои в това, че във фолклора най-добре се отразява „физиономията на езика, който се говори от членоветъ на един народъ“ (Поп Стоилов, 1914, с. 24). Например народният синтаксис е добре запазен в народните приказки, но гатанките „иматъ друго прѣдимство“ (Поп Стоилов, 1914, с. 24). Те са истинско съкровище за морфолога със своите словообразователни особености – именни, междуметни, ономатопеични, нарича ги „звукови картини“) и римувани думи, създаващи благозвучие. Младият изследовател Попстоилов смята за езиковедска задача обяснението на сложните словообразования и тяхната еволюция, както и наличието на чуждици в тъканта на народната гатанка. Той открива новогръцки, турски, румънски и др. заемки, определяйки ги като „твърдъ много“, откъдето отново проличава пуризмът по отношение на лексикалния състав на българския език.

Дисертацията е с ярка текстолингвистична, стилистична и словообразователна стойност. Младият изследовател най-детайлно разглежда елементите в структурата на българската гатанка, като смята, че „всичко въ нея е създадено по опредѣлени принципи“ (Поп Стоилов, 1914, с. 25). Интересува се от външната, но и от вътрешната (семантичната) форма на гатанката. Структурата на тези кратки фолклорни форми най-общо се състои от следните елементи 1. уводен; 2. именуващ; 3. описателен, 4. коренен елемент и 5. завършващ елемент. Първият и последният, според него, често се изпускат, но вторият и третият са смислоносещи, „ядката на гатанката“ (с. 26).

При анализирането на построяването на основния елемент от гатанковия текст се открива и ценен анализ за процеса на образуване на неологизми, за именуването на обекта на отгатване. Мотиватор за възникването на неологизма е „движението на прѣдмета“ (Поп Стоилов, 1914, с. 28), но процесът на образуването му се основава и на звукоподражението, Тук са приведени примери като: *гаф-гиф*; *турульум-турульум*; *вжри-фжри* и др. (Поп Стоилов, 1914, с. 28). Обособени са и продуктивните словообразователни модели при употребата на неологизмите, съдържащи наименования на –АН; на –ЛО, –ЕН; на –ЕЦ, –АК, –ТА.

Изключително детайлно по-малкият брат на Антон Попстоилов анализира стилистичните средства в тъканта на българска народна гатанка. Макар да не използва съвременните термини като метафора, метонимия и пр., предлага анализ на употребите на тези тропи: „Една отъ особеноститъ на отгатвания прѣдметъ е, че се абстрахува и прѣгнася въ подобно качество на другъ прѣдметъ“ (Поп Стоилов, 1914, с. 29). Тези тропи той нарича *картинни именувания*, като към тяхната група спадат и сравненията. Под наблюдение са и

традуктивните повторения – основани на морфемна тавтология, които се състоят от две части: напр. *циу-миу*; *шинди-минди* (Поп Стоилов, 1914, с. 31).

В т. нар. от него дял „Описания“ изследователят анализира различните видове одушевяване, като ги групира според „*олицетворителния елемент*“, основан на местоположение, човешка дейност, „*описване свойството на едно лице*“, външен вид и облекло на човека¹⁰, семейните взаимоотношения също подлежат на метафоризация. Освен този вид описания той разглежда и гатанки, чийто основни елементи са основани на метонимията и на антитезата. Посочва най-характерните антитезни двойки: *вжтрѣ-вънѣ*¹¹; *напрѣдъ – назадъ* и др. (Поп Стоилов, 1914, с. 45). Разбира се, в процеса на метафоризация в текста на гатанката могат да бъдат дадени два, три и повече специфични за неизвестния обект черти. Попстоилов дава изобилни примери за алегория, основана на анимализацията като вид метафорична троп, като твърди, че в гатанките се взимат „*свойствата*“ на „*близкитѣ животни до човѣка*“ – *магаре*¹², *коза*¹³, *куче*¹⁴, *кобила*¹⁵, *теле*¹⁶ и др.

След тази теоретична част следва същинската класификация, която е с преобладаващи фолклористични приноси. Преди нея авторът описва всички източници, които „*съдържатъ цялото досега печатно богатство по нашитѣ народни гатанки*“ (Поп Стоилов, 1914, с. 51). Твърде съобразително Христо Попстоилов решава класификацията да се основава на предметен признак, т.е. групите да бъдат сформирани на база принадлежност на отгатвания елемент към следните тематични полета: човешкото тяло, облекло, покъщнина, машина, уред, украшения, музикални инструменти, календар, животинско и растително царство, небесни светила, след тематичните групи. В последната част на дисертационния труд братът на Антон Попстоилов публикува и показалец на отгатките, в който той посочва в азбучен ред отговора, номера на тематичната група и номера на гатанката:

Баница, II, 53, 55.

Вол, XIII, 268.

Тиква, XIV, 300.

Написването и успешната защита на докторския труд е за Христо Попстоилов сбъдната мечта, за чиято цена брат му споделя: „*Тая си мечта наистина постигна, ала си покоси живота за нея*“ (Поп Стоилов, 1914, с. 12). С това първо за времето си изследване и класификация на българските народни гатанки Христо Попстоилов дава една солидна основа за по-нататъшни изследвания в тази област, като събира на едно място вече обнародвани в отделни статии, сборници и ръкописи текстове на гатанки, класифицира ги, следвайки собствената си концепция и основания, и подлага на анализ структурата, вътрешната форма, композицията и стилистичната им специфика.

Може да се заключи, че към определенията, окачествяващи научните занимания на Христо Попстоилов, достойно трябва да стои и „езиковед“. Представените тук негови публикации доказват широкия спектър от интереси и компетенции, притежавани от младите учени в първите десетилетия след Освобождението. Някои от тях са с демонстрирана още в заглавието езиковедска насоченост, други крият лингвистични приноси в съдържанието си, където съжителстват с приноси в областта на фолклористиката, етнографията, литературознанието, антропологията. Цитираните публикации имат своята ценност за българската диалектология, лексикология, ономастика, словообразуване, фонетика, стилистика, а използването им като основа за съвременни анализи и съпоставки в диахрония е повече от подходящо и доказва адекватността на методологичните и теоретичните концепции, както и актуалността на обобщенията, направени от рано починалия изследовател.

БИБЛИОГРАФИЯ:

¹⁰ Една жена в дванаісе ризи облечена (по Поп Стоилов, 1914, с. 38).

¹¹ Отвънѣ му мѣсото, отвжтрѣ му вълната. (по Поп Стоилов, 1914, с. 45).

¹² Одрано магаре из село рика? (тжпанѣ) (по Поп Стоилов, Хр. 1914, с. 38).

¹³ Диви кози по ридѣ пасатѣ? (вжшки) (по Поп Стоилов, 1914, с.38).

¹⁴ Луца кучка в гора лајит? (сѣкира) (по Поп Стоилов, 1914, с. 39).

¹⁵ Цжрвѣна кобила по песук се вальа? (огънѣ) (по Поп Стоилов, 1914, с. 39).

¹⁶ Цжрвѣно теле на іасли лежи? (езикѣ и уста) (по Поп Стоилов, 1914, с. 39).

- Горки, М. (1904)** Прѣдъ живота. (прев. Хр. Поп Стоилов). // *Българска сбирка*, IX, с. 417 – 418. (*Gorki, M. In front of Life. (Transl. Hr. Pop Stoilov). // Balgarska sbirka*, IX, s. 417.)
- Динчев, К. (1979)** Антон Поп Стоилов и неговото изследване за село Зарово. – В: Динчев, К. (ред.) Село Зарово, Солунско, историко-фолклорно и езиковедско изследване. София: БАН. (*Dinchev, K. Anton Pop Stoilov and His Monograph Concerning the Village of Zarovo. – V: Dinchev, K. (red.), Selo Zarovo, Solunsko, istoriko-folklorno i ezikovedsko izsledvane. Sofia: BAN.*)
- Матов, Д., Тошев, А. (1889)** Къмъ българския рѣчникъ. // *Книжници за прочит*, кн. I – VII. (*Matov, D., Toshev, A. To the Bulgarian Dictionary. // Knizhitsi za prochit*, kn. I – VII.)
- Мурдаров, Вл. (1988)** Виена и началото на българската езикословна наука. София: Народна просвета, 1988. (*Murdarov, Vl. Viena i nachaloto na balgarskata ezikoslovna nauka. Sofia: Narodna prosveta.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1899а)** Кратки бѣлѣжки по фонетиката на Горно-Джумайския говоръ. // *Вѣсти*, г. IX, бр. 32, с. 2 – 3. (*Pop Stoilov, Hr. Brief Notes on the Phonetics of Gorna Dzhumaya Dialect. // Vesti, g. IX, s. 2 – 3.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1899б)** Кратки бѣлѣжки по фонетиката на Горно-Джумайския говоръ. // *Вѣсти*, г. IX, бр. 39, с. 2 – 3. (*Pop Stoilov, Hr. Brief Notes on the Phonetics of Gorna Dzhumaya dialect. // Vesti, g. IX, s. 2 – 3.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1899в)** Акцентовката на Горно-Джумайския говоръ. // *Вѣсти*, г. X, бр. 13, с. 3. (*Pop Stoilov, Hr. The Stress of Gorna Dzhumaya Dialect. // Vesti, g. X, br. 13, s. 3*)
- Поп Стоилов, Хр. (1899г)** За положението на училищата в с. Лешко и Бучино. // *Вѣсти*, IX, бр. 27. (*Pop Stoilov, Hr. On the Situation of Primary Schools in The Leshko and Buchino Villages. // Vesti, IX, br. 27.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1899д)** Описание на с. Бучино, Горноджумайско. // *Вѣсти*, IX, бр. 51. (*Pop Stoilov, Hr. Description of the Village of Buchino, Area of Gorna Dzhumaya. // Vesti, IX, br. 51.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1900а)** Скромень приносъ къмъ българската терминология. // *Вѣсти*, г. X, бр. 21, с. 3. (*Pop Stoilov, Hr. Small Contribution to the Bulgarian Terminology. // Vesti, g. X, br. 21, s.3.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1900б)** Кратка езиково-сравнителна браница отъ собствени имена. // *Вѣсти*, г. X, бр. 30, с. 3. (*Pop Stoilov, Hr. A Short Comparative Index of the First Names. // Vesti, g. X, br. 30, s. 3.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1900в)** Кратка езиково-сравнителна браница отъ собствени имена. // *Вѣсти*, г. X, бр. 31, с. 2 – 3. (*Pop Stoilov, Hr. A Short Comparative List of First Names. // Vesti, g. X, br. 31, s. 2 – 3.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1903)** Рецензия върху „Главните правописни правила на българското официално правописание, придружени отъ съотвѣтнитѣ примѣри и рѣчници отъ думи, които се пишатъ съ Ъ и Ж. Пловдивъ, 1902. 53 стр.“. // *Българска сбирка*, год. X, с. 396 – 398. (*Pop Stoilov, Hr. A Review on “The Main Spelling Rules of Bulgarian Official Orthography with Relevant Examples and Lists of Words Written with Ъ and Ж. Plovdiv, 1902, 53 s.” // Balgarska sbirka, g. X, s. 396 – 398.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1904)** Горно-Джумайски говоръ. – В: Сборник за народни умотворения и книгопис, кн. XX, с. 1 – 33. (*Pop Stoilov, Hr. The Gorna Dzhumaya Dialect. – In: Sbornik za narodni umotvorenia i knigopis, kn. XX, s. 1 – 33.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1905)** Ударението на Горно-Джумайския говоръ. – В: *Извѣстия на Семинара по славянска филология при Университета в София за 1904 и за 1905 г.* I кн., с. 183 – 216. (*Pop Stoilov, Hr. The Stress in Gorna Dzhumaya Dialect. – V: Izvestia na Seminara po slavyanska filologia pri Universiteta v Sofia za 1904 i 1905 g., I kn., s. 183 – 216.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1906)** Критика на българския синтаксисъ отъ М. Ивановъ. // *Периодическо списание на Българското книжовно дружество*, кн. LXVII, св. 9 – 10, с. 458 – 463. (*Pop Stoilov, Hr. Critical Comment on M. Ivanov’s Bulgarian Syntax. // Periodichesko spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo, kn. LXVII, sv. 9 – 10, s. 458 – 463.*)
- Поп Стоилов, Хр. (1914)** Класификация и стилистични обяснения на българските народни гатанки. – В: Сборник за народни умотворения и народопис, кн. XXX, 19–146. (*Pop Stoilov, Hr. Classification and Stylistic Explanations of Bulgarian Folk Riddles. – V: Sbornik za narodni umotvorenia i knigopis, kn. XXX, s. 19–146.*)

- Поп Стоилов, А. (1914)** Д-ръ Хр. Поп Стоилов. – В: Сборник за народни умотворения и народопис, кн. XXX, 9 – 13. (*Pop Stoilov, A. Hr. Pop Stoilov, PhD. – V: Sbornik za narodni umotvorenia i narodopis, kn. XXX, s. 9 – 13.*)
- Стоилов, А. (2013)** Благоевградският говор преди повече от сто години. – В: Стоилов, А. Благоевградският говор. Благоевград, с. 297 – 304. (*Stoilov, A. The Dialect in Blagoevgrad a Hundred Years Ago. – V: Stoilov, A. Blagoevgradskiyat govor. Blagoevgrad, s. 297– 304.*)
- Теодоров-Балан, А. (1899)** Термини – Потекло на думи – Изрази. // *Периодическо списание на Българското книжовно дружество*, IX, кн. LVII, с. 663 – 667. (*Teodorov-Balan, A. Terms – Origin of Words – Expressions. // Periodichesko spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo, IX, kn. LVII, s. 663– 667.*)